

Tieteen ja isänmaan nimessä

■ KALEVI KOUKKUNEN

Timo Salminen: *Aatteen tiede. Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*. SKST 1172, Tieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008.

Suomalais-Ugrilainen Seura (SUS) perustettiin vuonna 1883, joten vuonna 2008 se juhli 125-vuotista olemassaoloaan ja toimintaansa. Se näyttää olevan 14:nneksi vanhin tieteellisistä seuroistamme. Sitä iäkkäämpiä ovat muun muassa Societas pro Fauna et Flora Fennica (perustettu jo 1821), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (1831), Finska Läkaresällskapet (1835), Finska Vetenskaps-Societen – Suomen Tiedeseura (1838) ja Juridiska Föreningen (1862). Yhtään seuraa ei perustettu 1840- eikä 1850-luvuilla, 1860-luvulla kaksi ja 1870-luvulla neljä.

Mutta 1880-luvulla perustettiin kymmenkunta tieteellistä seuraa, SUS:n lisäksi ainakin Tekniska Föreningen i Finland (1880), Suomalainen Lääkäriseura Duodecim (1881), Klassillis-filologinen yhdistys (1882), Kansantaloudellinen Yhdistys (1884), Svenska lit-

teratursällskapet i Finland (1885), Suomen Geologinen Seura (1886), Suomen farmaseuttinen yhdistys (1887), Uusfilologinen yhdistys (1887) ja Suomen Maantieteellinen Seura (1888).

Marraskuun 15. päivänä 1883 Aleksanterin yliopistoon kokoon-tui 18 arvovaltaista miestä perustamaan M. A. Castrénin hengessä suomen suvun tutkimukseen keskittyvää seuraa. Harva yhteisö voi esittää arvovaltaisemman nimi-luettelon perustajistaan – aikaansa julkimoista. Edustettuina olivat yliopisto, valtionhallinto ja ehkäpä sponsorointitoivein talouselämäkin. Perustajien joukossa olivat muiden muassa August Ahlqvist, Uno Cygnaeus, J. R. Danielson, Jaakko Forsman, Yrjö Koskinen, Elias Lönnrot, Agathon Meurman, Paul Sinebrychoff, G. F. Stockmann ja Zachris Topelius. Nimet osoittavat aatteen laajapohjaisuutta, jo varhain ugristitkin tiedostivat tutkimusyhteistyön ”seurallisen” eli yhteisöllisen merkityksen.

Neljäs historia

SUS:n vaiheita ei historioida nyt ensimmäistä kertaa. Jo vuonna 1933 Paavo Ravila laati 68-sivuisen 50-vuotishistoriikin (voidaan tosiaankin puhua *historiikista*), joka oli lähinnä virallinen toimintaraportti. Se jakautui päälukuihin *Yleiset vaiheet*, *Ainesten keruu*, *Ainesten julkaiseminen* ja *Julkaisu-toiminta*. Seuraavan neljännesvuosisadan vuodet 1933–1958 kattavan 40-sivuisen täydennyshistoriikin kirjoitti Pentti Aalto noudatellen Ravilan otsikoita. Vuonna 1983 ilmestyi SUS:n satavuotisjuhlaan Mikko Korhosen, Seppo Suhosen ja Pertti Virtarannan toimittama *Sata vuotta Suomen sukua tutki-*

massa. Puolellasadalla sivulla käsitellään seuran vaiheita, stipendi-aatteja ja esitelmää. Niiden jälkeen alkaa henkilö- ja oppihistoriallisesti ansiokas osuus, jossa esitellään laajahkosti etä- ja lähisukukielten tutkijoita Heikki Paasosesta Lauri Kettuseen.

Yhä kuitenkin puuttui perusteellinen tieteellinen kokonaisesitys SUS:n vaiheista. Sen seura tilasi arkeologiasta väitelleeltä ja historian tutkimukseen kouliutuneelta Timo Salmiselta. Uudessa juhlahistoriassa on yhteensä 282 sivua, varsinaista tekstiä niistä on 209 sivua ja viitteitäkin peräti 24 sivua. Tekijä on joutunut käymään läpi valtavan määrän paitsi kirjoja myös kokouspöytäkirjoja ja kirjeitä, joiden perusteella hän on muodostanut kokonaiskuvan kulloisestakin asiasta. Tässä työssä hän on onnistunut ihailtavasti: kuvaukset ja analyysit ovat jämerät ja pätevät. Lopumpana on seitsemän liitettä, joissa esitellään seuran henkilöitä ja taloutta. Viimeksi on vielä laaja henkilöhakemisto.

Lukijalle Salminen sanoo, että erinäisten rajoitusten vuoksi kirjassa painottuu vuotta 1960 edeltävä historia. SUS:sta puhuttaessa ei ole ollenkaan pahaksi, jos kuvaus painottuu lähes 80 ”alkuvuoteen”. Seuran varhaisvuosikymmenet olivat hämmästyttävän kansainväliset, ja sen toimintakenttä on ollut ainutlaatuisen laava. Se on toiminut myös poliittisesti muuttuneissa oloissa Venäjällä, Neuvostoliitossa ja taas Venäjällä. Monin esimerkein Salminen kuvaa aikojen poliittista herkkyyttä, kun seura YYA-hengessä joutui toiminaan varovasti.

Kauas Venäjälle, Mongoliaan ja Kiinaankin ulottuvilla tutkimusmatkoilla ”löytöretkeilijät” keräsi-

vät ugrilaisten ja etäisempienkin kielten puhujilta ainutlaatuiset arkistot. Niiden julki saattamisessa oli vuosikymmenten urakka, mikä osoittaa uranuurtajien työn pysyvää arvoisuutta. Kaukomatkaajat toivat Suomeen myös arkeologisia ja kansatieteellisiä esineitä, joita on ollut nähtävissä esimerkiksi äskettäin Helsingissä Kulttuurien museon näyttelyssä *Castrénin saappaissa* (2008–2009).

Tosiasiaa Salminen käsittelee seuran vaiheita aina 2000-luvulle saakka. Hän sanoo pyrkinensä selvittämään, kuinka ajan aatteet ja vaikutteet ovat heijastuneet seuran toimintaan.

Laajimmat jaksot Salminen on aivan oikein omistanut toisaalta seuran identiteetin etsinnälle, toisaalta Aasiaan suuntautuneisiin tutkimusmatkoihin, jotka nykylukijalle ovat aikamatkoja. Ensimmäinen kymmenvuotisjakso 1883–1894 on otsikoitu *Tietä etsimässä*. Sitten on kaksi tien etsintää käsittelevää lukua, *Uralilais-altailainen seura 1894–1918* ja *Heimoseura 1919–1944*. Toisen maailmansodan jälkeen seurasi *Tieteellisen profiilin vakiintumiskausi* (ehkä täsmällisemmin *vakiinnuttamiskausi*). 1960-luvun puolimaisista 1990-luvulle pohditaan tiedepoliittikkaa: *Vapaa vai valtion ohjaama seura?* 1990-luvulla *Muuttunut maailma* merkitsi tulosohjauksen tuloa tiedemaailmaankin. Sellaiset uteliaisuutta herättävät otsikot kuin *Kavallus!* ja *Julkaisija ja koiranomistaja* ryhdistävät aineiston ja tekevät sen jännittäväksi. Meille koiraihmisille koiran hieno rotukin paljastuu aivan kappaleen lopussa.

Valitettavan vähälle huomiolle on jäänyt seuran ja yleensäkin tieteellisten seurojen tärkeä toimintamuoto, esitelmät. Tätä voi-

daan puolustaa sillä, että teoksessa *Sata vuotta Suomen sukua tutkimassa* on oma lukunsa esitelmistä ja esitelmäsihteeristä (s. 28–46). Esitelmillä on varmasti ollut suuri tieteellinen merkitys, mutta myös sosiaalinen vaikutus, ja onkin todettu, että ne ovat merkittävä luku suomalaista kulttuurihistoriaa. Toisaalta käy ilmi, että esimerkiksi E. N. Setälä piti yli 70 esitelmää, joten seura oli hänen fooruminsa.

Sisäpiiritietoa seurasta

Teoksessa on seitsemän liitettä. Ensimmäisessä luetellaan seuran perustajat. Seurahistoriassa – olipa kysymyksessä tieteellinen tai urheiluseura – olennaisia ovat toimihenkilöiden nimiluettelot. Niinpä tässäkin luetellaan paitsi esimiehet myös pöytäkirjurit ja rahanvartijat. Valtaa pitivät *kielimiehet* 98 vuotta, sillä ensimmäinen nainen pääsi hallintoon vasta vuonna 1981, kun Raija Bartens valittiin toiseksi varaesimieheksi. Nyt johto on naisistunut. Perustajajäsenissä sentään oli yksi nainen, kauppaneuvoksetar Anna Sinebrychhoff, kauppaneuvos Pavel Sinebrychhoffin puoliso ja Paul Sinebrychhoffin äiti.

Kolmas liite kuvaa jäsenmäärää. Tieteellisissä seuroissa ovat jäsenkategoriat moninaiset, muun muassa perustajajäsenet, alituiset eli vakinaiset jäsenet ja lahjoittajajäsenet. Jäsenmäärää tarkastellaan keskimäärin kymmenen vuoden jaksoissa. Vaikuttava on myös viidennessä liitteessä julkaistu tutkimusmatkastipendiaattien luettelo, vuodesta 1884 aina vuoteen 2008. Pääkohteet ovat olleet Venäjällä sukukansoissa, mutta toki on tutkittu Pohjoismaissa saamea ja käyty Kiinassa asti.

Teoksessa on viitseliäästi toi-

mitettu henkilöhakemisto, jonka henkilöihin on useimpiin merkitty myös syntymävuosi tai elinvuodet. Seuran osoittamasta antropologisesta kiinnostuksesta esimerkkinä mainitaan, että vuonna 1908 kävi tohtori H. Friedman esitelmöimässä rotuanatomisen tutkimuksen uusimmasta kannasta. Friedmanista ei ole elinvuosia. Kysymyksessä oli kansainvälisesti tunnettu filosofi ja juristi Hermann Friedmann (1873–1957), joka tuli Suomeen vuonna 1906. Friedmann on edelleen ajankohtainen, sillä esimerkiksi Tarmo Malmbergin juhla- ja muistokirjassa *Kirjoituksia modernista ja postmodernista kulttuurista* (1998) on Mauri Ylä-Kotolan kirjoittama artikkeli *Tieteen ykseys, Hermann Friedmann ja transsendentalismi*. Hakemiston mukaan tiuhimmin kirjassa on mainittu E. N. Setälä (94 sivulla). Seuraavina ovat Otto Donner ja Artturi Kannisto (molemmat 59), Yrjö Wichmann (58), Heikki Paasonen (54), J. J. Mikkola (45) ja G. J. Ramstedt (40).

Kieliasultaan teos on äärimmäisen viimeistelty. ”Konekaan” ei ole tehnyt kuin pari epätavallista tavutusta. Ehkäpä seuran esilukijat olisivat voineet hieman hioa sivun 86 lausetta ”SUS:n 1900-luvun alkuvuosien ajatuksiin kuului myös ajatus kuvapatsaan pystyttämisestä M. A. Castrénille.”

Tekstiä täydentää ainutlaatuinen kuvitus. Ildikó Lehtinen on arkistoista onnistunut löytämään harvinaisia kuvia niin tutkimusmatkoilta, kokouksista kuin vapaa-ajan vietostakin. Kuvateksteissä on nähty vaivaa, mutta niinpä kuvat muodostavatkin oman suomalais-ugrilaisen kertomuksen. E. N. Setälä istuu virallisesti kirjastossaan, mutta istuupa hän epä-

virallisesti lattialla kirkkovenettä leikkimässäkin.

Yhden täydennyksen haluaisin tehdä laajaan viitteistöön. Kirjoitessaan jatkosodassa kaatuneesta Paavo Ravilan oppilaasta Heikki Aikiosta Salminen viittaa SUS:n pöytäkirjaan ja tutkimusarkistoon (s. 155). Olisin toivonut myös mainintaa Ravilan *Virittäjässä* julkaisemista muistosanoista (1942: 99–100). Yhtä koskettavaa nekrologia olen harvoin lukenut. En ehkä enää olisi kirjannut sitä vuonna 1897 sattunutta tapausta, kun E. N. Setälä kimmastuttuaan nimitti erästä sinologia häpeämättömäksi, roistoksi ja lurjuksesi. Vierastan myös Setälästä esitettyä negatiivisuutta ”hän ei myöskään ollut kapeakatseinen nationalistinen omaannapaantuijottaja”.

Salmisen historiassa ovat kaikki elementit kohdallaan. Tavoitteessaan hän on onnistunut ja katsoo suomalais-ugrilaisesta tutkimuksesta ajan aatteiden näkökulmasta ja toisaalta ajan aatteita suomalais-ugrilaisuuden näkökulmasta. Ehkäpä seura vielä teettää erikielisiä tiivistelmiä kansainväliseen jakeiluun.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja Suomen Oppihistoriallisen Seuran tutkijajäsen (myös Suomalais-Ugri-laisen Seuran jäsen). Tieteessä tapahtuu -lehden numerossa 7/2008 julkaistiin Martti Kahlan artikkeli Suomalais-Ugri-laisen Seuran kirjastosta, *Julkaisujen vaihdolla luotu tutkimuskirjasto*, ja numerossa 8/2008 Timo Salmisen artikkeli *Suomalais-ugrilaisuuden aate ja tiede: Suomalais-Ugri-lainen Seura 1883–2008*.